

Özgün Makale

Perinthos'tan “Oturan Tanrıça”: Arkaik Dönem Propontis Çevresi Atölye Sorunsalı Üzerine Düşünceler¹

“The Sitting Goddess” from Perinthos: Some Ideas on the Workshop Problematic at Propontis Area in the Archaic Period

H. Arda BÜLBÜL²

Öz

Thrakia Bölgesi'nin geneline baktığımızda gerek materyal kültürün gerekse yazılı kaynakların yetersiz araştırılması dikkati çekmektedir. Özellikle son zamanlarda Doğu Thrakia'da (Türkiye Thrakiası) yapılan çalışmaların hız kazanması, bölgenin yerleşim modelleri, savunma sistemleri, kutsal alanları ve nekropolis alanları ile beraber, bölgede yaşayan halkın (yerli veya yabancı) sosyo-kültürel yapısı, ekonomik ilişkileri ve inanç sistemlerine dair bilgilerimizin genişlemesini sağlamaktadır. Çalışmanın ana konusunu oluşturan “Oturan Tanrıça Betimli Naiskos Tipli Adak Steli” Tekirdağ Perinthos antik kentinde bulunmuştur. Söz konusu stelin Arkaik Dönem'e ait olması hem kolonizasyon hem de inanç bağlamında önemli veriler elde etmemize, ayrıca üretilmiş olduğu atölyeye ilişkin gözlemlerin ortaya atılmasına yardımcı olacaktır. Ayrıca Propontis genelinde, MÖ 6. yüzyılın ikinci yarısı ile MÖ 5. yüzyılın başları arasında bölgenin atölye sorunsalına yeni düşünceler ortaya atılmasına olanak sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Doğu Thrakia, Perinthos, Adak Steli, Atölye.

Abstract

When we consider the whole Thrace Region, it is noteworthy that researches on the material culture and the written texts are insufficient. The recent increase of the studies in East Thracia, along with the settlements patterns, defense systems, sanctuaries and necropolis areas of the region enable to expand our knowledge of the socio-cultural structure, economic relations and belief systems of the people (local or foreign) living in the region. The main subject of the paper is “Naiskos stele with sitting Goddess”, which was discovered in the ancient city of Perinthos. The fact that the stele belongs to the Archaic Period will help us to obtain important data in terms of both the period of colonization and the belief systems, and also to present observations on the workshop where it was produced. In addition, throughout Propontis, between the second half of the 6th century BC and the beginning of the 5th century BC, new ideas were introduced to the workshop problem of the region.

Key Words: East Thrace, Perinthos, Votive Relief, Workshop.

¹ Makale başvuru tarihi: 15.02.2019 , makale kabul tarihi: 27.02.2019.

² Arş. Gör., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, arda.bulbul@msgsu.edu.tr. ORCID No: 000-0002-7625-7166.

Resim 1: Perinthos buluntusu oturan tanrıça betimli adak steli (Fotoğraf: H. Arda Bülül).

Resim 2: Resim 1 detay.

Thrakia Bölgesi'nin geneline baktığımızda gerek materyal kültürün gerekse yazılı kaynakların yetersiz araştırılması dikkati çekmektedir. Özellikle son zamanlarda Doğu Thrakia'da yapılan çalışmaların hız kazanması, bölgenin yerleşim modelleri, savunma sistemleri, kutsal alanları ve nekropolis alanları ile beraber, bölgede yaşayan halkın (yerli veya yabancı) sosyo-kültürel yapısı, ekonomik ilişkileri ve inanç sistemlerine dair bilgilerimizin genişlemesini sağlamaktadır.³ Ancak bölgedeki kazıların ve yüzey araştırmalarının azlığından kaynaklı materyal eksikliği hâlâ birçok sorunsalın çözülmesinde büyük bir dezavantajdır. Bu bağlamda bölgede tespit edilmiş her eser “*terra incognita*” olarak anılan Thrakia'yı, “*terra cognita*” olarak değiştirme üzerine ayrı bir önem taşımaktadır.

Çalışmanın ana konusunu oluşturan “*Oturan Tanrıça Betimli Naiskos Tipli Adak Steli*” Tekirdağ Perinthos (Marmara Ereğlisi) antik kentinden 2001 yılında satın alma yoluyla Tekirdağ Arkeoloji Müzesi'ne getirilmiştir (Resim 1).⁴ Söz konusu stelin Arkaik Dönem'e ait olması hem kolonizasyon hem de inanç bağlamında önemli veriler elde etmemize, ayrıca üretilmiş olduğu atölyeye ilişkin gözlemlerin ortaya atılmasına olanak sağlamaktadır. Bunun yanı sıra, eserin kent içerisinde buluntu yeri kesin olarak bilinmemesinden kaynaklı Perinthos'un kült alanları ile ilişkili bir sonuca varılamasa da bir sunu objesi olmasından dolayı bölge kültürleri ile ilişkili bilgi sağlamaktadır.

³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Erdem 2009, Erdem 2010.

⁴ Bu stel tarafımdan, Prof. Dr. Christine ÖZGAN danışmanlığında, “Tekirdağ Arkeoloji Müzesi'nde Bulunan Mezar ve Adak Stelleri” başlıklı Yüksek Lisans tezi kapsamında çalışılan stellerden biridir.

Eserin sağ alt kısmı, figürün sol ayağını bilek üzerine kadar ve tahtın sağ taraftaki bir kısmını kapsayacak biçimde kırıktır. Eser üzerinde kireçlenmeler mevcuttur. Özellikle figürün baş kısmında bu kireçlenme oldukça yoğundur. Figürün örtüsünde çok az kırmızı boya izleri korunmuştur.

Kısa Tanım

Tanrıça, basit üçgen alınlıklı, tepe akroteri kabaca belli edilmiş olan bir naiskos içerisinde, cepheden, giyimli, yüksekçe bir seki üzerinde oturur pozisyonda, kucağında bir minder üzerinde uzanan aslan ile, alçak kabartma tekniğinde betimlenmiştir.⁵ Kabartma alanında üst ve altta çerçeveye dayandırılmış figür, kısa, hareketsiz, kütleli ve dolgun bir yapıdadır. Kollar düz, vücuda yapışık biçimde omuzdan aşağı sarmakta, eller diz üzerinde açık ve dize yapışık biçimde konumlandırılmıştır. Bacaklar aralıklı, dizden kırık, seki ile paralel biçimde resim çerçevesinin alt sınırına kadar inmekte ve ayak yere tam basmaktadır. Kucağında bulunan aslanın ise vücudu profilden işlenmişken başı cepheden tasvir edilmiştir.

Figür yere kadar uzanan uzun *khiton* üzerine, başını kapatacak şekilde, ayak bileklerinin üzerine kadar uzanan bir kumaş örtmüştür.⁶ Her iki elbise de oldukça düz bir şekilde işlenmiş olup kıvrım detayları olasılıkla boya ile verilmiş olmalıdır. Sadece, *khitonda* iki bacağın arasında düz bir blok hâlinde inen “*orta kıvrım*” sağda ve solda yere dik inen çizgiler ile kabaca belirtilmiştir. *Khiton* ile üzerine geçirdiği kumaş ise birbirlerinden düz ve çizgisel bir hat hâlinde, kontur şeklinde ayrılmaktadır.

Stil

Kabartma alanında frontal bir biçimde oturan figür, bir bütün olarak *naiskos* içerisine yerleştirilmiş olsa da, resim çerçevesini yatayda ikiye bölen seki ile, kabartma seviyesi olarak üst ve alt bedeni iki ayrı parçaymış gibi çalışılmıştır. Vücudun üst bölümü, bacaklara göre, kabartma zeminini daha derin oyulup yuvarlaklaştırılarak hacim kazandırılmış. Bacaklar ise dönem stilinden bildiğimiz üzere oldukça sığ, âdeta presslenmiş (baskılanmış) gibi düz bir biçimdedir (Bol, 2002, abb. 331-333, 346.350; Lullies-Hirmer, 1979, s.42, fig. 37, 44-51, 58-61, s. 47, fig.68; Özgan, 1978, s. 29 vd.). Bunun yanı sıra hafif bir kabartı şeklinde belli edilen göğüsler ve kucağında yer alan aslan ile esere boyut yaratılmaya çalışılmıştır. Ancak bu hacim farklılıklarına rağmen üst ve alt beden profilden bakıldığında aynı seviyede oyulmuştur.

Figür genel olarak konturlarda baskın ve âdeta dikdörtgen prizma içerisine yerleştirilmiş gibidir. Bu genel görünüm içerisinde bacaklar ve üst bedenin oranı eşittir. Bununla birlikte üst benden konturlarında, geniş ve dolgundur. Baş vücuda göre büyük, kollar kısa, el bilek hizasından itibaren anatomik olarak oldukça uzun, parmaklar ise elin devamında ince ve uzun yapıdadır. Göğüs kafesi ende geniş, boyda ise kısa ve basık bir hâlde yerleştirilmiştir. Figürün üst bedeninin sol yanı sağ yanına göre daha uzun ve hafif yukarıda verilmiştir. Özellikle sağ ve sol omuz kısmına bakıldığında sağdaki omuz üzerine dökülen kumaşın boyun hizasında bir kat yaparak göğse doğru hareket etmesi bunun aksine sol omuzdan inen kumaş kenarının düz ve hareketsizliği ile bu oranlama bozukluğu göze çarpmaktadır.

⁵ Env. No: 2573, Yükseklik: 38 cm. Genişlik: 21 cm. Derinlik: 9 cm Çerçeve: 22 X 17 Buluntu yeri: Perinthos Malzeme: Prokonnessos mermeri (?).

⁶ Söz konusu kumaş aynı döneme ait diğer eserlerden de bilinmektedir. Ancak figürün üzerine örttüğü kumaş epiblemadan farklılıklar göstermete olup literatürde uygun bir isim bulunmamaktadır.

İri bir başa sahip olan figür genel olarak oval biçimli, geniş ve yağlı bir fizyonomiyeye sahiptir. Bu bağlamda yüz çeneye doğru hafifçe daralmakta ve çene yuvarlak, dolgun ve hafif dışa taşkın, çene altı yağlı, yanaklar etli ve elmacık kemikleri belirgin bir yapıdadır. Figürün ağız kısmı hareketli dudaklar ise kalın ve dolgun belirtilmiştir. Üst ve alt dudaklar birbirlerinden ayırt edilebilir şekilde, elmacık kemiklerine doğru bir kavis yapmış ve “*Arkaik Gülümseme*” oluşturulmuştur. Dudak bitiminde burun kenarından çıkan *nasolabial* çizgiler oldukça belirgin ve fizyonomiyeye uygun biçimde etli ve hafif sarkık bir şekilde verilmiştir. Böylelikle yumuşak elmacık kemikleri belirginleşmiş, bu sayede arkaik gülümsemenin vurgusu artırılmıştır. Figürde burun kısa, kanatlar geniş ve üçgendir, şakaklar ise çıkıktır. Gözler çukur içerisine yerleştirilmiş göz çukurları belirginleştirilmiştir. Badem şeklinde gözler eksenden kaydırılmış üst göz kapağı yumuşak bir yay şeklinde ve göz pınarı belli edilmiştir. Böylelikle figürde tipik uzun, dar ve çekik “*Batı Anadolu Gözleri*” oluşturulmuştur. Göz kısmı (göz akı) hafif bombeli bir şekilde işlenerek böylelikle göz kapakları geride göz ise hafif dışa taşkın bir biçimde işlenmiştir. Alın ise dar ve hafif dışa taşkın bir bombe yapmaktadır.

Figür kalın, hareketsiz kısa, yağlı ve geniş bir boyuna sahiptir. Bu baş ve boyun yapısı içerisinde omuz başları yok edilecek kadar omuzlar yuvarlatılmış ve düşürülmüştür. Dolayısıyla vücut proporsiyonu göz önünde bulundurulduğunda figürün omuz başları seviyesinde daraltıldığı söylenebilir. Figürün kalın kolları hareketsiz gibi görünse de omuzdan sarkık vücudun önüne doğru getirilmiş ve kol omuzdan başlayan rotasyon ile dirsekten ve bilekten içe doğru çevrilmiştir. Eller etli ve kaba olup bunun devamında uzun ve hareketsiz parmaklar birbirine yapışık biçimde, iki yanda dizler üzerine yerleştirilmiştir. Tarak kemiklerinin bitip parmak kemiklerinin başladığı yerde bir çöküntü oluşturulmuştur. Diz kapaklarının belirtilmediği eserde bacaklar çizgisel bir biçimde basitçe işlenmiş olup sadece elbise hatlarıyla gösterilmiştir. Figürün elbiselelerinde ise kumaşlar oldukça kalın, tüm vücudu ve hatlarını kapatacak biçimde işlenmiştir.

Tipolojik ve Motifsel İlişkiler

Eserde tanrıçanın iyi korunmuş olan başı, iyi bilinen “*Batı Anadolu Tipi*” - başı örtülü ayakta veya oturan kadınlara aittir (v. Graeve, 1986, s. 21 vd.; Kokkorou-Alevras, 1997, s. 152.). Araştırmacılar bu figürü *Miletos* Kutsal Yol’da ortaya çıkan *Brankhit* heykelleri ile ilişkilendirip figürün kökenini buraya bağlamışlardır. (Özgan, 1978, s.35 vd., 70 vd. ; Naumann, 1983, s.118; Roller, 2004, s. 133 vd.). Söz konusu “*Oturan Tanrıça*” figürü M.Ö. 6. yüzyılın ortalarında (v. Graeve, 1975, s. 15) *Miletos* merkez kabul edilmek üzere ortaya çıkmış ve ardından *İonia*, *Thrakia*, *Moesia* ve Karadeniz gibi birçok merkezde yayılım göstermiştir (Bogh, 2012, s. 38; Rohaut, 2015, s.103 vd.; CCCA I,VI 1987/1989). Genel olarak “*naiskos içerisinde oturan tanrıça*” betimli adak stellerindeki figürlerin tamamı bir çerçeve içerisinde, ortada masif bir blok üzerine yerleştirilmiş, uzunca bir *khiton* üzerine saçları örtecek bir başlık ve ya yine saçları kapatacak bir elbise giymiş, bacaklarının arasında tipik orta kıvrım bulunan bir tanrıçayı resmetmektedir.⁸

Bu bağlamda *Miletos*’ta bulunmuş olan *naiskos* biçimli stellere baktığımızda⁹ *Perinthos* eserinin aksine alınlığın üzerindeki tepe akroteri belirtilmemiştir. *Naiskos* alınlığında akroter, *Khios* (Neumann, 1979, taf.9b.) ve *Massalia* (Naumann, 1983, taf 19,2 Kat.Nr. 90) buluntularında işlenmiştir. *Erythrai* (Naumann, 1983, taf 17,1-2 Kat.Nr. 54-55) buluntusu iki eser ise stelden ziyade

7 Literatürde sıkça geçen “Doğu İonia Gözleri” makalede “Batı Anadolu Gözler”i olarak kullanılacaktır. “Doğu İonia” kesin bir coğrafi sınırları tanımlanamamakla birlikte Attika merkezli bir düşünce yapısını vurgulamaktadır.

8 Antikçağda bu tipolojide yetmişin üzerinde eser bulunmaktadır. Bu eserler yukarıda da değinildiği gibi çeşitli coğrafyalarda tespit edilmiştir. L. Rohaut, 2015, s. 103. Ancak eserlerin tamamında bir tanrıçanın betimlendiği konusu hâlâ tartışmalıdır.

9 Söz konusu eserler İzmir Arkeoloji Müzesi (taf.16,2) ve Didyma (16, 3)’da bulunmalarına rağmen Naumann tarafından *Miletos* atölyesine atfedilmiştir. Bkz. Naumann,1983, s. 124 vd. (taf. 16,1,2,3).

daha çok küçük bir ev modeli gibi işlenişi ile bu grubun diğer tüm eserlerinden tipolojik olarak ayrılmaktadır.¹⁰ Bunun yanı sıra sadece *Miletos* buluntularında tanrıçalar ortada çerçevenin kenarlarında boşluk bırakacak şekilde yerleştirilmiş bir bloğun üzerinde oturmaktadırlar. *Erythrai*, *Kyme*, *Khios*, *Massalia*, *Apollonia*, *Olbia* ve *Perinthos* stellerinde tanrıça blok biçiminde resim alanının ortasından ziyade, sağda ve solda çerçeveye dayandırılmış tahttan çok sekiye benzer yüksekçe bir blok üzerine yerleştirilmişlerdir. *Kyme*, *Perinthos* ve *Massalia* buluntularında genel çerçeveye ek olarak tanrıçanın kucağına yatan bir aslan motifi yerleştirilmiştir ve bu ek motifin yaratıcısı *Kyme* eserlerinden yola çıkılarak *Aeolis* Bölgesi olduğu öne sürülmüştür (Naumann, 1983, s. 130 vd.). Böylelikle *Miletos*'ta ortaya çıkan bu oturan tanrıça tipi diğer kentlere yayıldıkça yeni motifler eklenerek ana motiften farklı bir karakteristiğe bürünmüştür.

Tarihlendirme

Yukarıda da değinildiği gibi aynı grup içerisindeki eserler ile karşılaştırıldığında *Khios* haricinde diğer steller, *Perinthos* buluntusunun aksine, daha az hacimlidir. *Khios* buluntusu ise derin bir nişin içerisine yerleştirilmesi ile *Perinthos* buluntusuyla benzerlik göstermektedir. Eserlerin genelinde tanrıça ağır ve kütleli yapısı ile dikkat çekmektedir. Özellikle üst beden oldukça geniş ve tombul yapısı, kolların ise iki yanda dizler üzerine düz bir şekilde yerleştirilmesi tüm figürlerin ortak özelliğidir. Ancak bu geniş üst beden altında, *Perinthos* eseri hariç, dar, orantısız ve tamamen stilize edilmiş bacaklar dikkati çekmektedir. Diğer merkezlerdeki figürlerin üst ve alt bedeni birbirlerinden bağımsız âdeti iki parça hâlinde düşünülmüş gibi işlenmişken, *Perinthos* buluntusunun tek bir parça hâlinde düz bir blok gibi hareketsizce resim alanına yerleştirilmiş olduğu görülmektedir.

Tanrıçaların *khiton* üzerine giydikleri uzun kumaşları *Miletos*, *Erythrai*, *Kyme* buluntularında detaylandırılmadan basitçe belli edilmişken *Khios*, *Massalia* ve *Perinthos* buluntusunda bu örtü daha tanımlı bir şekilde belirtilmiştir. Ayrıca *Khios* ve *Perinthos* eserlerinde *khiton* bacakların yanından çerçevenin alt sınırında iki yana doğru açılarak dökümlü bir kumaş dokusu verilmiş ve esere hareketlilik katılmıştır. Buna ek olarak diğer eserlerden farklı olarak *Perinthos* "oturan tanrıça" figürünün sol göğsü üzerinde, kucağında bulunan aslanın kafa hareketi ile, örtü göğsün dışına doğru hafif bir kavis çizmektedir. Eserde figürün arkaik gülüşü, hareketsizliği, düz ve bitişik elleri göz önünde bulundurulduğunda, yüzyılın sonlarında görmeye alışık olduğumuz -kıyafetin, hareket ile paralel hareketlilik kazanması- bir stilistik ilerleme olmayıp heykeltraşın başarısı ile ilişkilendirilmelidir. Ayrıca tüm bu karşılaştırmalar göz önünde bulundurulduğunda *Perinthos* eserinin diğer eser gruplarından daha kaliteli bir işçiliği olduğu da açıkça görülebilmektedir.

Fakat aynı gruba dâhil diğer eserler gerek yoğun tahribattan gerek eser kalitesi açısından değerlendirildiğinde stilistik karşılaştırma için yeterli değildir. Bu açıdan tarihlendirmede daha net bir sonuç elde etmek için *Miletos*, *Didyma* ve *Samos*¹¹ buluntusu olan başlar ile ilişki kurmak daha yerinde olacaktır. Dört eserde de tanrıça bir örtüyü başı ve saçları kapatacak şekilde giymiş ve oval biçimli, geniş ve yağlı bir fizyonomiyeye sahiptir. Bunun yanı sıra dışa taşkın çene, etli yanaklar, çıkık elmacık kemikleri, kısa ancak kanatlarda geniş üçgen bir burun eserlerin ortak özellikleri arasındadır. Figürlerin, gerek göz yapıları, gerekse dudakların işleniş biçimleri ortaktır. Tüm eserlerde de üst göz kapağı belirtilmiş olup Richter'in saptadığı yuvarlak formda uzak-

¹⁰ Aynı durum Apollonia ve Olbia buluntuları için de geçerlidir. Bkz. Bogh, 2012, Fig.3a.

¹¹ Eserler için bkz. Graeve, 1986, taf.6 res. 4; Pedley, 1976, pl 41 a-c.; Pedley, 1976, pl 43, a-b.; Tuchelt, 1970, taf.72 K75; Freyer-Schauenburg, 1974, taf.10, 19; Pedley, 1976, pl.38, no 53 a-b. Ayrıca Samos'ta da "Oturan Tanrıça Betimli Naiskos Tipli Adak Steli" bulunmuş ve Freyer-Schauenburg tarafından Arkaik Dönem olabileceği öne sürülmüştür. Ancak söz konusu steldeki figür gerek yüz yapısı gerekse elbisenin kıvrımları göz önünde bulundurulduğunda daha çok M.Ö. erken 5. yüzyıl civarı olmalıdır. Bu sebepten ötürü bu eser ile karşılaştırma yapılmamıştır. Freyer-Schauenburg, 1974, s.173, taf.73, Nr. 87.

laşmış ve hafif kavis yaparak göz bitiminde alt göz kapağı ile buluşmuştur. Dudaklar birbirine paralel olmayıp âdeta bir yay çizerek köşelerde birbirleriyle kesişmeyerek “Arkaik gülümseme”yi oluşturmuştur. Bununla beraber burun kenarından dudak bitimine uzanan çizgiler verilerek elmacık kemikleri belirginleştirilip “Arkaik gülümseme” vurgulu hâle getirilmiştir. Ancak *Miletos* ve *Didyma* eserlerinde daha dar verilen mandibula (alt çene kemiği) ile figürlerde daha sivri-üçgenimsi bir çene formu oluşturulurken *Perinthos* tanrıçası alt çene kemiğinin genişliği ile çene daha ziyade yuvarlak bir form oluşturmaktadır. Ayrıca *Perinthos* eserinde göz akının dışa doğru bombe yaparak göz kapaklarının önüne geçmesi ile de bu iki eserden farklılaşmaktadır. Bunun yanı sıra *Perinthos* eserinin ağız, burun kanatları genişliğinde yapılmış olup diğer eserlerde burun kanatlarını aşan bir uzunluk göze çarpmaktadır. *Perinthos* eserinin bu kısa ağız yapısı dolgun, şiş ve etli dudaklar ile devam ederken *Miletos* ve *Didyma* eserlerinde bu âdeta iki yandan çekilerek uzatılmış ağızın sonucunda inceltmiş dudaklar görülmektedir. Bu bağlamda yuvarlaklaştırılmış yüz formu, dışa taşkın göz akı, kısa ve oldukça etli ağız yapısı ile stilistik olarak *Samos* eserine yakınlaşmakta olsa da *Perinthos* eseri gözlerin anatomiye daha uygun oluşu, göz kapaklarının *Samos* başına göre daha inceltmiş olması, ağız yüz içerisindeki konumlandırılışı ile MÖ 550 civarına tarihlendirilen *Samos* başından daha ileri bir gelişim göstermektedir.

Bunun yanı sıra *Perinthos* eserinin, ellerinin dizler üzerinde, düz, birbirine bitişik hâlde verilmiş olması ve daha henüz metacarpalların (el tarak kemikleri) betimlenmemiş olması da Richter kronolojisinde eseri IV. kategoride ele almamızda önemli rol oynamaktadır (Richter, 1968, s. 55 vd.).

Bu bağlamda figürün ağır kütesel bir vücut yapısı ile beraber kıvrımsız, ayrımları konturlarla verilmiş elbisesi, yüzünde arkaik gülümsemenin ortadan henüz kalkmamış olması ancak üst göz kapağının sert bir şekilde yarım yuvarlak işlenmesindenense yayvanlaşıp anatomiye daha uygun bir hâle gelmesi ile eser MÖ 530 civarına tarihlenebilir.

Atölye

Oturan tanrıça tipinin yaratusı *Miletos* olsa da yukarıda da değinildiği gibi bu tip, birçok merkezde farklı atölyeler tarafından çalışılmıştır. Bu noktada, daha tanımlı olan ve ilişkili coğrafyalarda tespit edilmiş figürlere ait başlar atölyeye ilişkin sonuca varmamıza yardımcı olabilecek niteliktedir.

Bahsettiğimiz üzere özellikle kısa şişkin, tok bir boyun, yuvarlak formda bir yüz, profilden bakıldığında göz akının dışa doğru bombe yaparak göz kapaklarının önüne geçmesi ve bunu destekler bir biçimde yüzdeki dışa taşkın yuvarlak yapı eseri yapan ustanın *Samos* ile bağlantılı olduğunu akla getirmektedir.¹² Nitekim *Perinthos* kentinin *Samos* kolonisi olarak kurulmuş olması bu bağlantıyı desteklemektedir. Kentte bulunan ve MÖ 6. yüzyılın sonlarına tarihlendirilen *Kallisthenes* ve *Hegesipole*'nin¹³ mezar stellerinde aynı *Samos* etkisini görmek mümkündür.¹⁴ Peki bu *Perinthos*- *Samos* etkili atölye ilişkisi nasıl açıklanabilir? *Samos*'ta bulunan yerleşik bir atölye ya da *Propontis*'te gezici bir atölye?

Propontis ve yakın çevresinde MÖ 6. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen çok sayıda eser bulunmuştur. Söz konusu eserler *Sigeion*, *Kyzikos*, *Tekirdağ* ve *Perinthos*'ta¹⁵ tespit edilmiş olup mezar,

¹² Bunların yanı sıra *Perinthos*'ta şu an nerede olduğu bilinmeyen ve geriye sadece çizimleri bulunan iki oturan tanrıça betimli naiskos tipli adak steli daha bulunmaktadır. Fakat çizimlerden detaylı bir inceleme yaparak stilistik bir sonuç elde etmek mümkün olmasa da tipolojik ve morfolojik özellikler benzerlik göstermektedir. Bkz: Tacheva- Hitova, 1983, s. 128, no 121; Seure, 1912, 575, s. 31; Naumann, 1983, cat. No: 66, fig. 18.3.

¹³ *Kallisthenes* için Bruns-Özgan, 1989, s. 183 vd.; Akurgal, 1998, s. 381 res. 226-227; Sayar, 1998, s. 251-252, 69,71 Bu eserlerin yazıtlarının *Samos* ile bağlantısı için bkz: Şahin 1983, s. 77.

¹⁴ Ayrıca *Tekirdağ Müzesi*'nde sergilenen *Tekirdağ buluntusu* Arkaik Döneme ait başka bir baş, benzer özelliklerden ötürü *Samos* etkisi göstermektedir.

¹⁵ Bkz. Akurgal, 1998, res: 226, 227; ayrıca yakın bölge *Troas*'ta Arkaik Dönem'de etkin heykeltıraşlık faaliyeti için bkz. Rose, 2013, s. 100. Ayrıca *Propontis* çevresinde diğer Arkaik Dönem Heykeltıraşlık eserleri için bkz. bu dergide Erpehlivan, 2019.

adak kabarmaları ve serbest yontu şeklinde çeşitlilik göstermektedir. *Kyzikos* buluntusu *kouros*, E. Akurgal tarafından yayınlanmış ve eserin “*İonik*” özelliklerini ortaya koyarak *Samos* sanatına vurgu yapılmıştır (Akurgal, 1965, ss. 101-102). Bunun dışında aynı *kouros* ile yine *Kyzikos*’tan başka bir *kourosu* da içeren iki eser H. P. Laubscher tarafından yayınlanmış, yaptığı stilistik analizler ve karşılaştırmalar doğrultusunda bu eserlerin *Samos* ile bağlantısı ortaya koyulmuştur (Laubscher, 1963/1964, ss. 83-84.). C. Bayburtluoğlu “*Tekirdağ Kourosu*” adlı çalışmasında *kourosu*, *Kyzikos kourosu*ları ile karşılaştırmış ve *Miletos* vurgusu yaparak *İonia* atölyesine dikkati çekmiştir (Bayburtluoğlu, 1970, s. 349 vd.). E. Doksanaltı- R. Özgan “*Kilikia’dan iki Arkaik Mezar Taşı*” adlı çalışmasında, *Perintos* buluntusu *Hegesipole* ve *Kallisthenes* mezar stellerine ait *anthemion*ları tipolojik ve motifsel olarak karşılaştırıp *Samos* ile yakınlık kurmuş ve *Troas- Perinthos-Sinope* arasında deniz ticaretinden ziyade kültürel bir etkileşimden söz etmişlerdir (Doksanaltı-Özgan, 2008, s. 5). C. Bruns-Özgan ise *Kallisthenes*’i de değerlendirdiği çalışmasında bu eserin ikonografik açıdan Batı Anadolu ile ilişkisini ortaya koymuştur (Bruns-Özgan, 1989).¹⁶

Literatürü şekillendiren bu eserler malzeme açısından değerlendirildiğinde ise, bir kısmının *Prokonnessos* mermerinden yapıldığı bilinmektedir. Özellikle *Kyzikos*, *Sigeion* gibi merkezlerde tespit edilen yontu eserlerinin izotopik analizlerinin sonuçlarına göre kullanılan mermerin *Prokonnessos* mermeri olduğu ortaya çıkmıştır (Rose, 2013, s. 101 vd.; Rose- Körpe, 2016, s. 380.). Bunun yanı sıra *Polyksena Lahdi*’nde aynı mermerin kullanılmış olması, söz konusu ocağın kullanım sürekliliğine dair veri sağlamaktadır. *Perinthos* eserinde kullanılan mermerin grimsi beyaz, mavi damarlı, iri taneli yapısı ile bu eserin de *Prokonnessos* mermerinden yapılmış olduğunu akla getirmektedir. Bu bağlamda iki ayrı öneri ortaya çıkmaktadır: 1-) *Prokonnessos* mermeri ticareti bahsi geçen tarihlerde başka coğrafyalarca ithal edilmiş ve bölge atölyeleri tarafından bu mermerler ile yontulan eserler *Propontis* çevresinde tekrar satışa sunulmuştur. 2-) Arkaik Dönem’de iyi bilenen meşhur atölyelerden zanaatkarlar bölgeye gelmiş ve burada çalışmışlardır. Mermer gibi pahalı bir malzemenin *İonia* ve Adalar’a gönderilerek işlenip geri gelmesi akla pek yatkın değildir. Ellerinde hâlihazırda mermer ocağı bulunan söz konusu merkezler (*İonia* ve Adalar) neden başka bir yerden mermer satın alsınlar? Dolayısıyla *Propontis* çevresindeki söz konusu yerleşmelerde tespit edilen ve aynı tarih aralıklarına verilen bu eserler göz önünde bulundurulduğunda bu bölgede gezici bir atölyenin varlığı öne sürülebilir.¹⁷ *Kyzikos* Arkaik Dönem buluntuları, “*Tekirdağ Kourosu*” ve *Perintos*’tan iki Arkaik Dönem mezar steli, yine *Perinthos*’tan çalışmanın konusunu oluşturan adak steli ve çizimi bulunan iki adak steli gibi böylesine kaliteli eserler göz önünde bulundurulduğunda; *Propontis* çevresinde ve ya çevresi için çalışmış olan *Samos* etkili bir atölyenin varlığından söz edilebilir.

Tüm bunların yanı sıra, söz konusu atölyenin genel karakteristiği ve stili hakkında analiz yapıp sonuç çıkarmak başka bir çalışma konusu olduğundan bu çalışma için mümkün değildir. Ancak *Perinthos* buluntusu oturan tanrıça figürü ile diğer *naiskos* formlu oturan tanrıça figürleri ile karşılaştırıldığında birçok özelliği bir arada bulunduran yerel bir yaratımın olduğu kanısına varmak yanlış olmayacaktır. Bu iç içe geçmiş tipolojik ve morfolojik özelliklere, bu tipin yaratısı olarak merkez kabul edilen *İonia* dışında sıkça rastlanıldığı bilinmektedir (örneğin *Amorgos* ve *Massalia*, *Histria*, *Olbia* vb.).¹⁸ Bu bağlamda bu atölyenin *Propontis* çevresinde M.Ö. 6. yüzyılın

¹⁶ Bunların yanı sıra Erpehlivan tarafından haklı sebeplerle buluntu yeri Marmara kıyısında bir yerleşme olarak önerilen ve Selanik Arkeoloji Müzesi’nde sergilenen bir kore heykeli, Adam-Veleni tarafından incelenmiş olup *Prkonnessos* mermerinden yapılmış olduğu ve *Samos* heykeltıraşlık eserleri ile aynı stil özellikleri gösterdiği ileri sürülmüştür, bkz. Erpehlivan, 2019; Adam-Veleni 2016, s. 262-264. Ek olarak bölgeden mübadele zamanında götürülmüş olan bir başka *kouros*, Adam-Veleni tarafından yine *Prokonnessos* mermerinden yapılmış olduğunu belirtip bu eseri *Miletos* stiline vurgu yaparak değerlendirilmiş ve bölgede Batı Anadolu stiline yerel bir atölyenin olabileceği öne sürülmüştür, bkz. Adam-Veleni 2016, s. 265-267.

¹⁷ Eserlerin tamamı *Prokonnessos* mermerine ait olup olmadığı bilinmemektedir. Bu atölye bir öneridir. Kesin bir sonuca ulaşmak için tüm eserlere çeşitli analizler yaptırmak gerekmektedir.

¹⁸ Naumann motif değişikliklerinin yerel bir yaratı olduğunu ileri sürmektedir. Bkz. Naumann, 1983, s. 130-137.

2. yarısında faaliyet gösterdiğini ve yoğun *Samos* etkilerini taşıdığını söylemek yanlış olmayacaktır. Son olarak hâl böyleyken, *Propontis* için önerilen bu atölye çerçevesi, aktüel literatürde atölye sorunsalı hâlâ tartışma konusu olan *Polyksena Lahdi*'nin, öne sürülen bu problematik üzerinden de tartışılması gerekliliğini gündeme getirmektedir.

Kaynaklar

- Adam- Veleni, P., Tsagaraki, E., Chatzinikolaou (Eds.) (2016). *Rhaidestos- Thessaloniki. Antiquities in Refugee Journey*, Thessaloniki: Archaeological Museum of Thessaloniki.
- Akurgal, E. (1965). Neue Archaische Bildwerke aus Kyzikos. *Antike Kunst* 8, ss. 99-103.
- Akurgal, E. (1998). *Anadolu Kültür Tarihi*. Ankara: TÜBİTAK.
- Bayburtluoğlu, C. (1970). Tekirdağ Kuros'u. *Bellesten* 35, ss. 347-351.
- Bogh, B. (2012). Mother of the Gods: Goddess of Power and Protector of Cities. *Numen* 59, ss. 32-67.
- Bol, P. C. (2002). *Die Geschichte der antiken Bildhauerkunst, I. Frühgriechische Plastik*. Mainz am Rhein: Philipp von Zabern.
- Bruns-Özgan, (1989). Grabstelen gebildeter Jünglinge. *Beiträge zur Ikonographie und Hermeneutik. Festschrift für Nikolaus Himmelmann*, ss. 183-190.
- CCCA (1987/1989). *Vermaseren, M.J., Corpus Cultus Cybelae Attidisque I-IV. Etudes préliminaires aux religions orientales dans l'Empire romain*. Leiden: Brill.
- Doksanaltı, E.,- Özgan, R. (2008). Kilikya'dan Arkaik Devre ait iki kabartma üzerine düşünceler. *Anatolia* 32, ss. 1-20.
- Erpehlivan, H. (2019). Arkaik ve Klasik Dönem'de Propontis Çevresindeki Kültler ve Kutsal Alanlar. *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(3), İstanbul.
- Freyer- Schauenburg, B. (1974). Bildwerke der Archaischen Zeit und des Strengen Stils. *Samos XI*.
- Koçel-Erdem, Z. (2009). Preliminary Report of the Tekirdağ Ganos 2008 Survey. *AnatAn*, 17, ss. 411-426.
- Koçel-Erdem, Z. (2010). Tekirdağ Ganos 2009 Survey. *AnatAn*, 18, ss. 305-320.
- Kokkorou Alevros G. (1997). Ionian Sculpture of the Archaic Period on Dorian Rhodos. I. Jenkins- G.B. Waywell (Ed.), *Sculptors and Sculpture of Caria and the Dodecanese*, ss. 150-160.
- Laubscher, H. P. (1963/1964). Zwei neue Kouroi aus Kleinasien. *IstMitt* 13/14, ss. 73-87.
- Lullies, R.-Hirmer, M. (1957). *Greek Sculpture*. London : Thames and Hudson
- Naumann, F. (1983). Die Ikonographie der Kybele in der Phrygischen Kunst. *IstMitt* Beiheft 28.
- Neumann, G. (1979). *Probleme des Griechischen Weihreliefs*. Tübingen: Ernst Wasmuth.
- Özgan, R. (1978). *Untersuchungen zur Archaischen Plastik Ioniens*. Bonn: Rheinische Friedrich Wilhelms Universität .
- Pedley, J.G. (1976). *Archaic Sculpture and Island Workshop*. Mainz: Philipp von Zabern.
- Richter, G.,M.,A. (1968). *Korai*. London: R. & R. Clark.
- Rohaut, L. (2015). Les Naiskoi Archaiques de Milet. *La Sculpture Greco-Romaine en Asie Mineure. Synthèse et Recherches Recentes*, ss. 103-122.
- Roller, L.E. (2004). *Ana Tannıca'nın İzinde Anadolu'da Kybele Kültü* (Çev. B. Avunç). İstanbul: Homer.
- Rose, B.C. (2013). *The Archaeology of Greek and Roman Troy*. Cambridge: Cambridge University.
- Rose, B.C., Körpe, R. (2016). The Tumuli of Troy and the Troad. O. Henry- U. Kolp (Eds.) *Tumulus as Sema, Space, Politics Culture and Religion in the first Millenium BC*. içinde (ss. 373-386). Boston: de Gruyter.

Sayar, M. H. (1998). *Perinthos- Herakleia (Marmara Ereğlisi) und Umgebung*. Wien: Österreichischen Akademie der Wissenschaften.

Seure, G. (1912). Antiquités Thraces de la Propontide, Collection Stamoulis. *BCH* 36, ss. 534-641.

Şahin, S. (1983). Zwei Späetarchaische Grabinschriften aus Perinthos, *Epig. Anat.2* içinde (ss. 77-80). Bonn.

Tacheva- Hitova, M. (1983). *Eastern Cults in Moesia Inferior and Thracia*. Leiden: Brill.

Tuchelt, K. (1970). Die archaischen Skulpturen von Didyma. *IstForsch* 27, Berlin: Gebr. Mann.

v. Graeve, V. (1975). Eine Sitzfigur aus Milet. *IstMitt* 25, ss. 15-65.

v. Graeve, V. (1986). Neue Archaische Skulpturenfunde aus Milet. *Archaische und Klassische Griechische Plastik I: Archaische Plastik* içinde (ss. 21-30). Mainz am Rhein: Philipp von Zabern.

